

De waardering van het maatschapsaandeel van een in gemeenschap van goederen gehuwde venoot.

Een van de moeilijkste vragen betreft die van de waardering van ondernemingsvermogen. In het onderstaande zal ik hier aandacht aan besteden waarbij ik de uitspraak van de Hoge Raad van 26 januari 2016, ECLI:NL:HR:2016:115 als uitgangspunt zal nemen.

Ik zal hierbij ook aan de orde stellen wat de betekenis van het sinds 1 januari 2018 geldende nieuwe huwelijksvermogensrecht is.

De casus

Vader en moeder zijn in algehele gemeenschap van goederen gehuwd. Samen drijven zij een agrarische onderneming in maatschapsvorm. Door het overlijden van vader wordt de maatschap ontbonden. In de maatschapsovereenkomst met moeder is een voortzettingsbeding opgenomen. Voor de erfbelasting waardeert de inspecteur het aandeel van moeder in het ondernemingsvermogen tegen de waarde in het economisch verkeer (i.c. de liquidatiewaarde) op € 708.675. Het aandeel van vader in het ondernemingsvermogen wordt vastgesteld op € 340.425. De totale waarde van de onderneming die dus in de huwelijksgoederengemeenschap valt, bedraagt derhalve € 1.049.100. De inspecteur van de erfbelasting stelt dat de helft daarvan, dus € 524.550, deelt uitmaakt van de nalatenschap van vader. In fiscalibus speelt zich vervolgens de volgende strijd af hoe de waarde van de onderneming moet worden belast.

Tegen de beslissing van de inspecteur stelt de belanghebbende bezwaar in. Hij stelt daarbij dat bij het bepalen van de nalatenschap van vader de waarde van het aandeel in het ondernemingsvermogen van moeder niet relevant is.

Subsidiar stelt hij dat ook het aandeel van moeder op de (lagere) overnamewaarde moet worden gesteld.

Het Hof Arnhem-Leeuwarden stelt voorop dat voordat de waarde van de nalatenschap kan worden vastgesteld, eerst de omvang van de ontbonden huwelijksgoederengemeenschap moet worden bepaald. De nalatenschap van vader bedraagt immers de onverdeelde helft in de ontbonden huwelijksgoederengemeenschap.

Uit de arresten van de Hoge Raad van 15 januari 1961, NJ 1962, 48 en HR 3 mei 1968, NJ 1968, 267 volgt dat de in gemeenschap van goederen gehuwde echtgenoot niet gerechtigd is tot de tot de vennootschap behorende goederen, maar dat tot de huwelijksgoederengemeenschap wel de waarde behoort van zijn aandeel in het vermogen van de in maatschapsvorm gedreven onderneming.

Gelet op deze uitspraken was vader dus gerechtigd tot de waarde van het maatschapsaandeel van moeder en was moeder gerechtigd tot de waarde van het maatschapsaandeel van vader.

Het betoog van belanghebbende dat bij het bepalen van de omvang van de nalatenschap de waarde van het aandeel in het ondernemingsvermogen van moeder niet relevant is, kan volgens het hof dan ook niet worden gevolgd.

Voorts overweegt het hof dat voor de waardering van het maatschapsaandeel van moeder in beginsel moet worden uitgegaan van de waardering zoals vermeld in de maatschapsovereenkomst. Hierbij zijn de bepalingen die regelen op welk gedeelte van het vermogen de maten bij beëindiging van de maatschap bij liquidatie, uittreden of overlijden recht hebben, van bijzonder belang. Een in een maatschapsovereenkomst opgenomen verblijvings- of overnemingsbeding beïnvloedt daarom de waarde van het maatschapsaandeel en daarmee de waarde van de huwelijksgoederengemeenschap. Niet in geschil is dat de waarde van het maatschapsaandeel van vader met inachtneming van hetgeen vermeld is in de maatschapsovereenkomst, moet worden berekend op de door moeder te

betalen overnamesom in geval van voortzetting van de maatschap.

De waarde van het maatschapsaandeel van moeder moet worden gesteld op de liquidatiewaarde, omdat de maatschap tussen vader en moeder door het overlijden van vader is ontbonden; op moeder rustte na het overlijden van vader derhalve niet meer de verplichting haar onderneming door een ander te laten overnemen tegen de overnamewaarde en daarom dient bij de bepaling van de waarde van het aandeel van moeder uitgegaan te worden van de liquidatiewaarde.

Het hof verwerpt het beroep van belanghebbende op de uitspraak van Hof Amsterdam 28 juli 2011, ECLI:NL:GHAMS:2011:BR2629, omdat in dat geval de langstlevende echtgenoot de maatschap heeft voortgezet met een zoon en in de maatschapsovereenkomst was bepaald dat de zoon het recht had het aandeel van de langstlevende over te nemen tegen de overwaarde.

De Hoge Raad verwerpt het tegen de uitspraak ingestelde cassatieberoep en bevestigt het oordeel van het hof.

Duiding van het arrest

In dit arrest komen een aantal belangrijke punten voor de agrarische bedrijfsopvolgingsproblematiek aan de orde:

1. het belang van een voortzettings-/overnemingsbeding in de vennootschapsovereenkomst;
2. de consequenties van het gekozen huwelijksvermogensrechtelijke stelsel voor de vererving van de onderneming;
3. de gevolgen van de onder 1 en 2 gemaakte keuzes voor de vererving van de nalatenschap van de vennoten.

Ik beperk mij hier vooral tot de civielrechtelijke consequenties van dit arrest.¹

Ik begin met het overnemingsbeding dat in vele maatschaps- en firmacontracten voorkomt. De betekenis daarvan is dat bij wegvallen/uittreden van een van de vennoten de overblijvende vennoot op redelijke voorwaarden de onderneming kan voortzetten (de overname-waarde).

Deze waarde ligt vrijwel altijd onder de liquidatiewaarde (waarde in het economisch verkeer bij overdracht aan een derde). Als de overnamewaarde te laag is kan daar onder omstandigheden een schenking in gelegen zijn² maar daar was in het onderhavige arrest geen discussie over.

Wanneer een onderneming krachtens erfrecht verkregen wordt dan is daar in beginsel erfbelasting over verschuldigd.³

Deze erfbelasting is verschuldigd naar de waarde op datum van overlijden.

Artikel 21 lid 13 van de Successiewet zegt daar meer specifiek over dat de waarde van de onderneming wordt bepaald alsof de onderneming wordt voortgezet (waarde going concern) maar tenminste op de liquidatiewaarde. Waar, zoals in casu, sprake is van een overeengekomen verblijvens-, toedelings- of overnemingsbeding, is artikel 11 van de Successiewet van toepassing. In lid 2 van artikel 11 wordt bepaald dat het verbleven, toegedeelde of overgenomen aandeel voor de toepassing van de Successiewet geacht wordt krachtens erfrecht door het overlijden van te zijn verkregen. Dat betekent dat wanneer een vennoot in een vennootschap onder firma het aandeel van een andere vennoot kan overnemen tegen een waarde die beneden de liquidatiewaarde ligt er op grond van de Successiewet fictief een schenking in gelegen is (of de overnamesom nu redelijk is of niet). Zoals gezegd was in casu deze schenking niet aan de orde, maar deze kan in casus als deze wel een rol spelen.

Voor de voorzettende vennoot kan overigens veelal een beroep gedaan worden op de vrijstelling van artikel 35 f van de Successiewet (de 'BOR').

-
1. Zie voor de fiscale consequenties van dit arrest onder meer: J.W.A. Rheinfeld, Liquidatiewaarde of overnamewaarde: De Hoge Raad spreekt, FBN 2016 / 5; A. Verduyn, waarde in het economisch verkeer, Kort en Bondig, Tijdschrift voor Agrarisch Recht 2017 / 6; W. Burgerhart, Preadvies voor de jaarvergadering van de Vereniging voor Agrarisch Recht 2016 / 4, p.168-169.
  2. Zie hierover HR 13 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AN8172.
  3. Artikel 1 Successiewet 1956.

Na schetsing van het successierechtelijke kader kom ik terug op het belang van het beding in de vennootschapsrechtelijke overeenkomst. Allereerst is daar natuurlijk het vereiste van de mogelijkheid van de bedrijfsopvolging. Het contract moet duidelijkheid brengen over de voortzetting en de omstandigheden waaronder deze voortzetting kan gebeuren.

Daarnaast speelt het voortzettingsbeding niet alleen een cruciale rol bij de waardering tussen de vennoten onderling, maar ook richting de andere erfgenamen niet-bedrijfsopvolgers. Als de niet-bedrijfsopvolger bijvoorbeeld een vordering krachtens onderbedeling krijgt (bij de wettelijke verdeling of de ouderlijke boedelverdeling) zal door de fiscus van dezelfde waarde bij de vaststelling van de onderbedelingsvordering uitgegaan worden als bij de uitvoering van het vennootschapsrechtelijke overnemingsbeding. De liquidatiewaarde dus die door erflater nu juist niet bedoeld zal zijn, ook niet in de onderlinge verhouding tussen de erfgenamen.⁴

Via de fiscaalrechtelijke weg, zal derhalve ook civielrechtelijk tot een hogere waardering gekomen worden. Immers als er fiscaal voor een hogere waarde moet worden afgerekend, zal dat civielrechtelijk gevolgd worden. Anders komen de erfgenamen er wel zeer bekaaid van af!

In de uitspraak van 29 januari 2016 betrof het een in algehele gemeenschap van goederen gehuwd echtpaar die samenwerken in een man-vrouw-maatschap.

Het aandeel in de maatschap valt niet in de huwelijksgoederengemeenschap⁵ waarin de maten zijn gehuwd, maar de waarde van het aandeel wel. In de onderhavige uitspraak stelt het hof, respectievelijk de Hoge Raad dat voor de waardering van het maatschapsaandeel in beginsel moet worden uitgegaan van de waarderingsgrondslagen zoals vermeld in de maatschapsovereenkomst.

'Een in de maatschapsovereenkomst opgenomen verblijvens- of overnemingsbeding beïnvloedt daarom de waarde van het maatschapsaandeel en daarmee de waarde van de huwelijksgemeenschap.'

Op die grond wordt derhalve het maatschapsaandeel van vader op de 'lage' waarde zoals in het maatschapscontract bepaald, gewaardeerd en het maatschapsaandeel van moeder op de veel hogere liquidatiewaarde daar het voortzettingsbeding wat haar aandeel betreft door het overlijden van vader is uitgewerkt.

Zou ook moeder een voortzettende bedrijfsopvolger gehad hebben, dan had ook haar maatschapsaandeel lager gewaardeerd kunnen worden. Misschien iets om bij man-vrouw-maatschappen aan te denken.

En hierbij komen we dan gelijk bij het derde punt.

Wat voor gevolgen hebben de onder 1 en 2 gemaakte keuzes voor de vererving van de nalatenschappen van de vennoten?

Wanneer fiscaal uitgegaan wordt van de hoge liquidatiewaarde heeft dat voor de erfgenamen die geen gebruik kunnen maken van de BOR tot consequentie dat hun verkrijgingen, veelal een vordering op de langstlevende vennoot ook gebaseerd worden op de liquidatiewaarde. In dat geval zullen zij ook civielrechtelijk van de hogere liquidatiewaarde willen uitgaan en het is zeer de vraag of de erflater dat nu gewild heeft. Ik moet daar onmiddellijk aan toevoegen dat een en ander afhangt van de concrete omstandigheden: zet er toch nog een erfgenaam voort of wordt de onderneming verkocht. Hoe dan ook wat kan er aan gedaan worden om te voorkomen dat in een casus als deze bij

---

4. De voortzettende vennoot zal waarschijnlijk gebruik kunnen maken van de BOR, maar over de onderbedelingsvordering op grond van de wettelijke verdeling moet volledig afgerekend worden. Zie hierover J.W.A. Rheinfeld en A. Verduyn, De Hoge Raad over de agrarische man-vrouw-maatschap en de huwelijksgoederengemeenschap. Enige civiele en fiscale beschouwingen TvAR 2016, nr. 12.

5. Zie HR 3 mei 1968, NJ 1968, 267 (Otten-Otten), zie hierover W. Burgerhart, preadvies t.a.p.p.163.

de vererving van de eerststervende echtgenoot uitgegaan moet worden van de liquidatiewaarde

1. huwen op huwelijkse voorwaarden waarbij de onderneming buiten de gemeenschap gehouden wordt.

het aandeel van de langstlevende in de maatschap vererft dan pas bij overlijden van de langstlevende.

Overigens zal voor stellen die na 1 januari 2018 huwen, het probleem mogelijk niet meer spelen als zij al een man-vrouw-maatschap gestart zijn voor hun huwelijk. De nieuwe wet bepaalt dat goederen (en schulden) die echtelieden al voor het huwelijk hadden privé blijven. In de gemeenschap van goederen valt alleen hetgeen tijdens het huwelijk verkregen is, behalve erfenissen en schenkingen. Goederen die zij voor het huwelijk privé hadden, blijven privé. Dat geldt overigens weer niet voor goederen die zij al voor het huwelijk gemeenschappelijk hadden en als zij al een man-vrouwmaatschap hadden voor het huwelijk dan zal dan nu juist vaak wel het geval zijn. De reeds gemeenschappelijke goederen vallen in de van rechtswege geldende beperkte gemeenschap.

En als pas tijdens het huwelijk een onderneming wordt gestart, ook dan valt deze in de beperkte gemeenschap van goederen en hebben we weer dezelfde problematiek als bij de algehele gemeenschap van goederen.

2. in de vennootschapsrechtelijke overeenkomst een zodanig voortzettingsregeling opnemen dat er een verplichting bestaat, ook bij de langstlevende echtgenoot tot overgedragen aan een opvolger.⁶
3. in de testamenten clausules opnemen op basis waarvan tot een redelijke waardering gekomen moet worden bij de vererving van ondernemingsvermogen. Tegen de claim van de fiscus biedt dit gezien het bepaalde in de Successiewet echter geen stand (art.21 lid 13). En omdat successierechtelijk de erfgenamen-niet bedrijfsopvolgers het volle pond moeten betalen, zullen zij niet snel genegen zijn civielrechtelijk met minder genoegen te nemen.

Concluderend: er zijn mijns inziens twee mogelijkheden om aan de ongewenste gevolgen van de uitspraak van de Hoge Raad van 29 januari 2016 te ontkomen: goede huwelijkse voorwaarden maken altijd gewenst voor de agrarische ondernemer) of een vennootschappelijk beding overeenkomen waarbij aan beide echtelieden verplichtingen met betrekking tot de voortzetting opgenomen worden die grond opleveren om tot facilitering van de overname te komen.

Tea Mellema-Kranenburg

---

6. Zie ook Rheinfeld FBN 2016, t.a.p. en zijn geruststellende woorden.